

Aliodija Ruzgaitė – Lietuvos baleto metraštininkė

Baleto artistė, pedagogė, istorikė ir kritikė Aliodija Ruzgaitė (1923–2017) už Lietuvos baleto vyresnė vos dvejais metais. Gimusi Kaune, pedagogo, muziejininko, bibliotekininko Vinco Ruzgo (1890–1972) šeimoje, ji iš arti matė Lietuvos šokio kultūros jaunystę ir brandą, aktyviai dalyvavo ją kuriant (kaip artistė ir pedagogė), dokumentuojant ir vertinant. Ji susidūrė su beveik visomis garsiausiomis Lietuvoje kūrėmis šokio asmenybėmis – mokėsi Anatolijaus Obuchovo baleto studijoje, lankė Nikolajaus Zverevo, Aleksandro Fiodorovos statytus spektaklius, žavėjosi Olgos Malėjinaitės, Veros Nemčinovos šokiu, buvo Jadvygos Jovaišaitės, Broniaus Kelbausko, Marijos Juozapaitytės mokinė, vėliau – ir kolegė.

Alės Šimkienės parengtoje knygoje „Prisiminimų blyksniai“ („Tyto alba“, 2010) Ruzgaitė išdėstė savo prisiminimus apie mokslą Marijos Pečkauskaitės gimnazijoje, Vytauto Didžiojo universiteto Filosofijos fakulteto Filologijos skyriuje (čia jai dėstė literatūrologai Juozas Ambrazevičius-Brazaitis, Vincas Maciūnas, filosofai Antanas Maceina, Juozas Girnius, kalbininkas Pranas Skardžius, istorikas Zenonas Ivinskis ir kiti), Valstybiniame Anatolijaus Lunačarskio teatro institute Maskvoje, bendravimą su Lietuvos baleto artistais, perskaitytas knygas, pamatytus spektaklius (paskutiniaisiais metais – Lietuvos televizijos „Kultūros“ ar „Mezzo“ kanalų ekranuose), perskaitytus straipsnius „Lietuvos žiniuose“, „Muzikos baruose“, „Krantuose“, „7 meno dienose“, „Dancing Times“, savo vaidmenis – Zaremą Boriso Asafjevo „Bachčisarajaus fontane“, Vandą Juozo Pakalnio „Sužadėtinėje“, Kitrę Ludwigo Minkaus „Don Kichote“, Žaliąją damą „Pere Giunte“ pagal Edvardo Griego muziką, Raganą pirmajame ir vieninteliame lietuviškame filme balete „Eglė žalčių karalienė“ (choreografas ir režisierius – Vytautas Grivickas, 1965).

Apie šiuos vaidmenis daugiau žinių teikia amžininkų prisiminimai ir liudijimai. Prieš trisdešimt penkerius metus muzikologė Irena Mikšytė, Ruzgaitės bičiulė, žurnale „Kultūros barai“ rašė: „Bet štai per vieną vasarą mergaitė staiga išstypo 13 centimetrų <...>. Sakytum ne balerina, o krepšininkė. Mergaitė praaugo savo bendramokslės Tamarą Sventickaitę, Genovaitę Sabaliauskaitę – <...> ir labai nusiminė. Ilgakoję ir ilgaranę nuramino Bronius Kelbauskas, pradėjęs dėstyti baleto studijoje <...>. [Jis] nukreipė savo mokinę į charakterinį amplua. Liūdna buvo atsisveikinti su svajone šokti Odetą, Mariją, Aurorą, Raimondą... Bet netrukus Aliodija pajuto, kad šios „žydrosios herojės“, reikalaujančios tobulos technikos, klasiškos šokio linijos, teikia palyginti nedaug impulsų kurti charakterį. Kas kita charakteriniai vaidmenys: temperamentas, aistros, aibė įvairiausių kitokių niuansų! <...> Per 26 darbo metus teatre tik du spektaklius yra šokusi su visišku atsidavimu muzikai, be vidinių pastangų nugalėti baimę (Zaremą su Kelbausku ir Venerą „Fauste“). Tai buvusi tikroji ekstazė ir neužmirštama kūrybos laimė. <...> Ruzgaitės charakterinis šokis yra puošęs ne vienų operos pastatymų (Čigonė operoje „Karmen“, minėtoji Venera „Valpurgijų naktyje“, Indų šokėja operoje „Lakmė“, Mergaitė poloviečių šokiuose operoje „Kunigaikštis Igoris“, Ispanė „Traviatoje“). Savotiškas paradoksas: šokdama operose, ypač pirmaisiais darbo metais, Ruzgaitė, ko gero, turėjo daugiau

žiūrovų ir buvo ne mažiau populiarūs, kaip mūsų baletu primadonos, nes baletas to meto Kaune nebuvo taip mėgstamas, kaip opera, ir nesutraukdavo tiek daug publikos.“ Būtent Mikšytei Ruzgaitė išsitarė: „Visiems laikams pardaviau širdį baletui. Baletas mano altorius, mano šventovė. Visa, kas su juo susiję, man gražiausia, mieliausia. Ir žmonės.“

Ruzgaitė dirbo pedagoginį darbą: 1952–1959 m. tuometinėje Lietuvos konservatorijoje dėstė teatro istoriją (čia Ruzgaitės paskaitas lankė aktorai Mykolas Smagurauskas, Vytautas Tomkus, Povilas Gaidys, Vytautas Paukštė, Eugenija Pleškytė, Ferdinandas Jakšys, Arnas Rosenas ir kiti), 1952–1964-aisiais skaitė paskaitas Vilniaus universitete. Daugiau nei tris dešimtmečius (1966–1998) Ruzgaitė darbavosi M. K. Čiurlionio menų mokyklos Baletu skyriuje (tarp jos mokinių – baletu artistės Erika Limontaitė, Laima Žiupkaitė, Deimantė Kupstaitė, Asta Charkovaitė ir kt.).

1964-aisiais išleista Ruzgaitės knyga „Lietuviško baletu kelias“ – pirmoji mūsų šokio istorija, kurią vėliau pildė ji pati ir jaunesni kolegos, nuolat grįžtantys prie pirmųjų jos įžvalgų, vertinimų, iš arti matytų vaidmenų analizės ir baletu raidos apibendrinimų.

Ruzgaitė rūpėjo ne tik klasikinis baletas, bet pačios įvairiausios šokio formos – nuo pat ketvirtojo dešimtmečio ji domėjosi moderniuoju šokiu, šokio kritikai Vitai Mozūraitei buvo perdavusi saugoti „Meno šokio istorijos“ konspektus – šias paskaitas jai skaitė išraiškos šokio pradininkė Lietuvoje Danutė Nasvytytė. Ruzgaitė buvo viena iš Lietuvos šokio informacijos centro steigėjų.

Ruzgaitę domino ir choreografiniai eksperimentai – 1961 m. Bronius Kelbauskas jai sukūrė šokio numerius „Ispanė“, „Gyvatė“, kurie buvo įtraukti į naujametinę televizijos programą, o ji pati 1965-aisiais Lietuvos televizijai pastatė įdomios plastinės formos „Lėta šoki“ ir jį atliko drauge su baletu solistu Raimundu Minderiu.

Ruzgaitės studijos „Baletu solistas ir choreografas Bronius Kelbauskas“ mašinraštis rengtas XX a. septintajame dešimtmetyje ir buvo įteiktas „Vagos“ leidyklai, tačiau studija nebuvo išspausdinta. Išlikę du mašinraščių su autorinėmis Ruzgaitės pastabomis ir patikslinimais egzemplioriai – vienas Lietuvos literatūros ir meno archyve, kitas – Helmuto Šabasevičiaus archyve (jie beveik identiški, Šabasevičiaus turimame egzemplioriuje trūksta paskutinio lapo). Kelbauskas, kurį laiką buvęs vyriausiuoju Lietuvos valstybinio akademinio operos ir baletu teatro baletmeisteriu, pagal to meto ideologinius reikalavimus 1955 m. tapo SSKP nariu, tačiau jokių ideologizuotų spektaklių vėliau nesukūrė. Vieninteliai baletai, kuriuose atsispindi sovietinėje kultūroje skatintos klasių kovos temos, – Gliero baletas „Raudonoji aguona“ ir Pakalnio „Sužadėtinė“, sukurti atitinkamai 1940 ir 1943 m. remiantis XIX a. II pusėje susiklosčiusiomis baletu dramaturgijos schemomis, svarbiausia juose išlieka pagrindinių herojų meilės tema, daug dėmesio skiriama divertismentiniams charakteriniams šokiams, pabrėžiantiems baletu spektaklį kaip spalvingą reginį.

Studijos rengimo laikotarpis – sovietmetis – sąlygojo tam tikrus terminus, kurie rengiant mašinraštį spaudai palikti tokie, kokie buvo: „buržuazinė Lietuva“, „tarybinis baletas“, „tarybinis artistas“, „Tarybų Lietuva“. Remiantis šio laikotarpio nuostatomis, ypač teigiamai vertinamas rusų baletas, tačiau toks požiūris buvo būdingas ir daugumai Europos baletu istorikų ir kritikų, rašiusių XX a. antrojoje pusėje. Vis dėlto rankraštyje išvengta Kelbausko kaip menininko idealizavimo, jo kūryba vertinama objektyviai, paminint ir kai

kuriuos menčiau pasisekusius spektaklius ir jų redakcijas (taip pat ir aiškiai ideologizuotą paskutinę Juozo Pakalnio baleto „Sužadėtinė“ redakciją, pavadintą „Aušta aušrelė“).

Svarbiausia Ruzgaitės studijos apie Bronių Kelbauską vertė – faktinė informacija, jo kaip artisto ir choreografo kūrybos vertinimas, sąlygotas galimybės iš arti stebėti jo darbo procesą ir rezultatus, kurie sudaro reikšmingą XX a. vidurio ir antrosios pusės Lietuvos baleto istorijos dalį.

Ruzgaitės studiją apie Bronių Kelbauską papildė jo sukurtų spektaklių sąrašas ir daugumos jų recenzijos, suteikiančios progą įvertinti to laikotarpio baleto ir teatro kritikų požiūrį į baleto meną ir to požiūrio kaitą, savo ruožtu atspindinčią šio meno ir jo vietos kultūriname diskurse raidą. Taip pat pridedama Ruzgaitės kaip Lietuvos baleto istorijos kūrėjos ir kritikės veiklą atspindinti bibliografija, aprėpianti XX a. šeštojo–XXI a. pirmojo dešimtmečio svarbiausius Lietuvos baleto įvykius, choreografų ir baleto solistų kūrybos refleksijas.

Helmutas Šabasevičius

P. S. Jau parengus knygą spausdinti, paaiškėjo daugiau faktų apie Broniaus (Bronislovo) Kelbausko šeimą. Jo tėvai buvo Julijonas Kelbauskas ir Sabina Kazakevičiūtė-Kelbauskienė, šeimoje dar augo du broliai – Steponas (1902–1987; dainininkas) ir Edvardas (1907–1988; juvelyras), trys seserys – Vladislava (1899–1968), Jadvyga (1900–1987; ji buvo kunigo Ričardo Mikutavičiaus motina), trečioji sesuo gyveno Lenkijoje. Už šią informaciją nuoširdžiai dėkoju Danguolei Kelbauskienei ir Egitai Kelbauskaitei-Antanavičienei.